

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

JA ./ riksåklagaren ang. häktning m.m.

(Svea hovrätts beslut den 20 november 2014 i mål nr Ö 8290-14)

Högsta domstolen har förelagt mig att skyndsamt inkomma med svarsskrivelse, särskilt gällande frågan om bedrivandet av utredningsarbetet och proportionalitetsprincipen.

Jag vill anföra följande när det gäller dessa frågor.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättsens beslut. Jag tillstyrker dock att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd när det gäller frågan om häktning.

Bakgrund

Stockholms tingsrätt beslutade den 18 november 2010 att JA skulle häktas i sin utevaro. Sedan beslutet överklagats till Svea hovrätt beslutade hovrätten den 24 november 2010 att avslå JAs överklagande. Hovrätten angav i beslutet att JA är på sannolika skäl misstänkt för i vart fall

- 1) olaga tvång den 13-14 augusti 2010 i Stockholm,
- 2) sexuellt ofredande den 13-14 augusti 2010 i Stockholm,
- 3) sexuellt ofredande den 18 augusti 2010 eller dagarna däromkring i Stockholm och
- 4) våldtäkt, mindre grovt brott, enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken, den 17 augusti 2010 i Enköping.

Som särskild häktningsgrund angav hovrätten att det finns risk för att JA avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff. Hovrätten fann också att skälen för häktning uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för JA eller för något annat motstående intresse. JA överklagade hovrättsens beslut till Högsta domstolen som den 2 december 2010 beslutade att inte meddela prövningstillstånd.

En europeisk arresteringsorder för lagföring utfärdades av åklagaren den 2 december 2010 med en begäran om att JA ska gripas och överlämnas från Storbritannien till Sverige. Till stöd för arresteringsordern återopades hovrättsens beslut om häktning i JAs utevaro. Som en följd av utfärdandet av den europeiska arresteringsordern greps JA av brittisk polis och frihetsberövades den 7 december 2010. Han frigavs den 16 december 2010 mot borgen och blev i stället ålagd elektronisk övervakning med fotboja, daglig

anmälningsplikt hos polismyndigheten mellan kl. 08.30 och 11.00 och förbud mot att vistas utanför bostaden kl. 22.00-08.00. Han var också tvungen att lämna ifrån sig sitt pass. Arresteringsordern har prövats av tre instanser brittiska domstolar. Den 24 februari 2011 tillkännagav City of Westminster Magistrates' Court sitt beslut om att överlämna JA till Sverige enligt arresteringsordern. I beslutet konstaterade domstolen bl.a. att JA inte varit tillgänglig för förhör i Sverige. Sedan också High Court i London prövat ärendet och kommit till samma slut slog Supreme Court den 14 juni 2012 slutligt fast att JA ska överlämnas till Sverige i enlighet med åklagarens framställan.

JA begärde politisk asyl på Ecuadors ambassad i London den 19 juni 2012. Den ecuadorianska regeringen beviljade den 16 augusti 2012 JA politisk asyl. JA har sedan dess vistats på Ecuadors ambassad. Ambassadens utgångar har bevakats av brittisk polis. Varken den europeiska arresteringsordern eller häktningsbeslutet har kunnat verkställas.

Sedan JA begärt hos Stockholms tingsrätt att beslutet om häktning i utevaro ska undanröjas och åklagaren bestritt ändring beslutade Stockholms tingsrätt den 16 juli 2014 att JA fortsättningsvis ska vara häktad i sin utevaro för samma misstankar och på grund av samma särskilda häktningsskäl som tidigare.

JA överklagade tingsrättens beslut till hovrätten och yrkade att hovrätten skulle upphäva tingsrättens beslut om häktning, att åklagaren skulle föreläggas att till honom utge, alternativt till hovrätten inge, kopior av målsägandenas SMS samt inhämta ett förhandsavgörande från EU-domstolen. Svea hovrätt har den 20 november 2014 beslutat att avslå samtliga JAs yrkanden.

Överklagandet

JA har överklagat hovrättens beslut och yrkat att Högsta domstolen ska upphäva beslutet om utevarohäktning, förelägga åklagaren att till JA utge, alternativt till Högsta domstolen inge, kopior av målsägandenas SMS samt, för det fall Högsta domstolen inte anser att yrkandet om utfående av SMS kan bifallas, inhämta ett förhandsbesked från EU-domstolen rörande frågan om det av EU-direktivet om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden följer en skyldighet för åklagaren att överlämna kopior av det material som den misstänkte fått del av och önskar åberopa till stöd för sitt bestridande av beslutet om frihetsberövande.

JA har till stöd för sitt överklagande när det gäller frågan om häktning bl.a. anfört att åklagaren inte iakttagit den omsorg, effektivitet och skyndsamhet som åligger åklagaren i fall där den misstänkte är frihetsberövad och att detta förhållande sammantaget med åklagarens underlåtenhet att pröva att hålla förhör med JA i Storbritannien fått till följd att verkställigheten dragit ut orimligt långt på tiden, vilket medför att det är oproportionerligt att

upprätthålla beslutet om häktning. JA har gjort gällande att de förhållanden under vilka han sedan den 19 juni 2012 lever på Ecuadors ambassad utgör ett frihetsberövande enligt Europadomstolens praxis. Om dessa förhållanden inte utgör ett frihetsberövande ska de ändå beaktas vid proportionalitetsbedömningen eftersom han tvingats stanna kvar på ambassaden för att kunna utnyttja den asyl som beviljats honom samt att han, om han lämnar ambassaden, riskerar att utlämnas till USA för att lagföras där. JA har anfört att han har rimliga skäl att tro, alternativt att han inte har orimliga skäl att tro, på objektiva grunder, att Sverige kan komma att utlämna honom till USA utan att respektera den asyl som har beviljats honom av Ecuador för att förhindra att han utlämnas till och utsätts för politisk förföljelse i USA.

Som skäl för prövningstillstånd har JA bl.a. anfört att det vore av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar frågan om tillämpning av proportionalitetsprincipen, däribland om JAs vistelse på ambassaden utgör ett frihetsberövande. JA har även anfört att det föreligger synnerliga skäl för prövningstillstånd.

Grunderna för min inställning

Kortfattad beskrivning av den rättsliga regleringen

Regleringen om häktning m.m. i rättegångsbalken

Häktning får enligt 24 kap. 1 § rättegångsbalken ske bl.a. av den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i ett år eller mer, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållanden eller någon annan omständighet finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff. Innan beslut fattas om att någon ska vara häktad ska en proportionalitetsbedömning alltid göras. Den s.k. proportionalitetsprincipen vid häktning är lagfäst i 24 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken. Enligt denna bestämmelse får häktning endast ske om skälen för frihetsberövandet uppväger det intrång eller men i övrigt som frihetsberövandet innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Proportionalitetsbedömningen innebär en avvägning mellan olika hänsyn. Rent allmänt betyder det att den tilltänkta åtgärden i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet ska stå i rimlig proportion till vad som kan vinnas med åtgärden (prop. 1988/89:124 s. 26).

Proportionalitetsprincipen ger uttryck för att minsta möjliga tvång ska användas för att nå det avsedda syftet och innebär samtidigt en erinran om att tvångsmedlet får användas endast om syftet med åtgärden inte kan tillgodoses genom mindre ingripande åtgärder. Prövningen kan leda till att man väljer ett annat, lindrigare tvångsmedel än det man först hade tänkt sig, men kan också leda till att man avstår från att utnyttja tvångsmedlet (a. prop. s. 27 och 65). Om prövningen avser att häkta någon i sin utevaro ska proportionaliteten i att

beröva den misstänkte friheten bedömas (Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, tredje uppl., s. 310).

I 24 kap. 18 § tredje stycket rättegångsbalken finns föreskrifter om s.k. omhäkningsförhandling (ibland kallad häktningskontrollförhandling). Syftet med sådan förhandling är att rätten ska utöva viss kontroll över förundersökningens bedrivande och underkasta häktningsfrågan en förnyad prövning. Vid en omhäkningsförhandling ska prövas dels om de förhållanden som föranlett häktningen fortfarande föreligger, dvs. om den häktade fortfarande är på sannolika skäl misstänkt för det brott som utredningen gäller och om den särskilda häktningsgrund som befunnits motivera häktning fortfarande är aktuell, dels om förundersökningen bedrivs med den skyndsamhet som är nödvändig. (Peter Fitger m.fl., Rättegångsbalken I s. 24:56 a.)

Så snart ett beslut att häkta någon i hans eller hennes utevaro har verkställts ska anmälan om detta göras hos rätten som utan dröjsmål ska hålla förhandling i häktningsfrågan. Vid en sådan förhandling ska den misstänkte närvara personligen. (24 kap. 17 § rättegångsbalken.)

Enligt 23 kap. 4 § rättegångsbalken ska en förundersökning bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger och på ett sätt som innebär att inte någon onödigt utsätts för misstanke eller får vidkännas kostnad eller olägenhet. Enligt 5 § förundersökningskungörelsen (1947:948) ska förhör, om inte därigenom förundersökningens behöriga gång motverkas eller polisens eller åklagarens arbete avsevärt försvåras, hållas på tid och plats som antas medföra minsta olägenhet för den som ska höras.

I rättsfallet NJA 2007 s. 337 begärdes en i utlandet bosatt person häktad i syfte att möjliggöra slutförandet av förundersökningen och fatta beslut i åtalsfrågan. Endast ett avslutande förhör med den misstänkte återstod, varefter det kunde bli fråga om s.k. slutdelgivning enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken. Högsta domstolen fann att man först borde pröva om dessa syften kunde tillgodoses genom telefonsamtal och skriftväxling. Enligt Högsta domstolen skulle det stå i god överensstämmelse med principen att ingen i onödan bör drabbas av kostnader och olägenheter på grund av förundersökningen (23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken) om så kunde ske. Högsta domstolen fann det oproportionerligt att besluta om häktning utan att först försöka föranstalta om telefonförhör eller ställa frågor skriftligen till den misstänkte, varför häktningsyrkandet avslogs.

I NJA 2011 s. 518 har Högsta domstolen gjort vissa allmänna uttalanden om proportionalitetsprincipens tillämpning vid häktning. Därvid har Högsta domstolen slagit fast att när fråga om fortsatt häktning uppkommer har det betydelse hur lång tid frihetsberövandet har pågått och hur lång tid behovet av

häktning kan förväntas bestå. Ju längre tid frihetsberövandet har varat, desto starkare skäl måste det föreligga för fortsatt häktning. Särskilt vid allvarlig brottslighet kan utredningssvårigheter få betydelse för den bedömningen. Enligt Högsta domstolen ligger i kravet på att en häktning inte får fortgå längre än vad som är nödvändigt att berörda myndigheter eller organ med rimlig effektivitet ska verka för att häktningstiden blir så kort som möjligt. Av betydelse är hur det förfarande som den fortsatta häktningen är beroende av (t.ex. en förundersökning) har fortskridit och kan förväntas fortlöpa. Hänsyn ska tas till det sätt på vilket berörda myndigheter och organ har agerat eller inte har agerat, liksom till om de fortsättningsvis kan förväntas agera med den skyndsamhet som är påkallad med hänsyn till såväl den misstänktes intresse som intresset av att ärendet blir ordentligt utrett och avgörs på ett säkert underlag. Om utredningen i ärendet inte ger stöd för bedömningen att tillräcklig skyndsamhet har iakttagits, utgör det ett skäl mot fortsatt häktning. Den misstänkte ska alltså inte bära bördan av oklarheter i detta hänseende. Högsta domstolen uttalade vidare att ett frihetsberövande om mer än tre år i sig inger tvekan om fortsatt häktning är försvarbar. Denna omständighet samt att det rådde osäkerhet om när ärendet kunde avgöras gjorde att den misstänkte försattes på fri fot, trots att han fortfarande var misstänkt för synnerligen allvarlig brottslighet (bl.a. folkmord och brott mot mänskligheten genom mord och utrotning).

Regleringen om en europeisk arresteringsorder

De i målet aktuella brottsmisstankarna gäller brott begångna i Sverige. Intresset av att beivra ett brott försvinner inte enbart för att den misstänkte gärningsmannen lämnat landet (se Karin Påle, Villkor för utlämning, 2003, s. 30). Bevisningen om brottet finns i Sverige och en effektiv och rättssäker utredning av god kvalitet erfordrar i normalfallet att en misstänkt person finns tillgänglig för förhör och andra utredningsåtgärder i Sverige. En utredning som gäller brott av allvarligt slag kräver ofta ett flertal förhör vid skilda tillfällen med den som misstänks för brottet. För att en person som misstänks för brott i Sverige ska kunna förhöras och lagföras här finns nationell och internationell reglering om utlämning liksom om det förenklade utlämningsförfarandet inom EU benämnt europeisk arresteringsorder.

För att beslutet att häkta JA i sin utevaro ska kunna verkställas har åklagaren som ovan anförts utfärdat en arresteringsorder för lagföring enligt förordningen (2003:1178) om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder. En arresteringsorder får utfärdas för brott för vilket den eftersökte är häktad på sannolika skäl misstänkt för brottet och för vilket är föreskrivet fängelse i ett år eller mer. Den eftersökte ska överlämnas till Sverige så snart som möjligt, dock senast tio dagar efter det slutgiltiga beslutet om verkställighet. Åklagarmyndigheten ansvarar för att den eftersökte förs till Sverige.

Grunden för systemet med en europeisk arresteringsorder är EU:s rambeslut 2002/584/RIF av den 13 juni 2002 om en europeisk arresteringsorder och överlämnande mellan medlemsstaterna. Rambeslutet bygger på principen om ömsesidigt erkännande mellan EU:s medlemsstater. Detta innebär i korthet att ett beslut som fattas i ett land (den utfärdande staten) ska erkännas och verkställas i ett annat land (den verkställande staten). Principen bygger på att staterna har ömsesidigt förtroende för varandra och inte ifrågasätter varandras rättssystem. I sin mest renodlade form innebär principen att den verkställande staten inte ska eller ens får göra någon prövning av om ett beslut ska verkställas eller inte. Rambeslutet om överlämnande enligt en europeisk arresteringsorder innehåller dock ett antal obligatoriska och fakultativa grunder för att vägra överlämnande. Utrymmet för avslag är dock betydligt mindre än inom det traditionella utlämningssystemet.

Min bedömning

Inledande ställningstaganden

Till en början vill jag anföra att jag anser att hovrättens beslut att avslå JAs yrkande om att förelägga åklagaren att till honom utge kopior av målsägandenas SMS liksom att avslå JAs yrkande om inhämtande av förhandsavgörande av EU-domstolen ska stå fast.

När det gäller frågan om häktning av JA vill jag inledningsvis anföra att jag delar hovrättens bedömning att JA alltjämt är på sannolika skäl misstänkt för

- 1) olaga tvång den 13-14 augusti 2010 i Stockholm,
- 2) sexuellt ofredande den 13-14 augusti 2010 i Stockholm
- 3) sexuellt ofredande den 18 augusti 2010 eller dagarna däromkring i Stockholm och
- 4) våldtäkt, mindre grovt brott, enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken, den 17 augusti 2010 i Enköping.

Jag delar också hovrättens bedömning att det finns risk för att JA avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff.

Frågorna i målet

Högsta domstolen har förelagt mig att inkomma med svarsskrivelse gällande frågan om bedrivandet av utredningsarbetet och proportionalitetsprincipen.

Frågorna i målet är vilken betydelse det ska ha för proportionalitetsbedömningen att JA, efter beslutet år 2010 att han skulle häktas i sin utevaro, har varit föremål för vissa frihetsinskränkningar i Storbritannien och vistats på Ecuadors ambassad i London samt att förundersökningen inte har kunnat föras framåt i önskvärd utsträckning.

Vid prövningen av en häktningsfråga ska en proportionalitetsbedömning alltid göras. Skälen för frihetsberövandet ska ställas i relation till det intrång eller men i övrigt häktningsbeslutet innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Vid denna bedömning måste i den ena vågskålen läggas målsägandenas och statens intresse av att de misstänkta brotten utreds och avgörs på ett gediget och säkert underlag. Av betydelse är därvid brottens karaktär och svårhet samt hur stor risken är för att den misstänkte ska undandra sig lagföring om han inte är häktad. I den andra vågskålen läggs den brottsmisstänktes intresse av att inte åsamkas inskränkningar i sin rätt till frihet och frid. Av betydelse härvid är de frihetsinskränkningar och andra olägenheter som häktningsbeslutet medför för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Som hovrätten anfört är JA misstänkt för bl.a. sexualbrott av förhållandevis allvarlig art. Som hovrätten också anfört finns stor risk för att JA kommer att avvika och därmed undandra sig lagföring om häktningsbeslutet hävs. Dessa skäl för frihetsberövandet ska ställas emot de olägenheter häktningsbeslutet medför för JA. Härvid är av betydelse i första hand de olägenheter häktningsbeslutet innebär för honom i form av frihetsberövande och andra frihetsinskränkningar. Vidare är av betydelse huruvida berörda myndigheter fört utredningen framåt i erforderlig utsträckning och effektivt verkat för att häktningstiden ska bli så kort som möjligt.

Beaktande av de frihetsberövanden JA varit underkastad i Storbritannien

Jag delar hovrättens uppfattning att det vid bedömningen av om häktningsbeslutet är proportionerligt ska beaktas att JA som en följd av häktningsbeslutet och den europeiska arresteringsordern dels varit frihetsberövad i Storbritannien under tiden den 7-16 december 2010, dels under ett och ett halvt års tid haft ett flertal restriktioner i Storbritannien i form av elektronisk övervakning med fotboja, daglig anmälningsplikt hos polismyndigheten och förbud att vistas utanför bostaden mellan kl. 22.00 och 08.00. Dessa frihetsinskränkande åtgärder har varit av förhållandevis ingripande natur.

Har JA beaktansvärda skäl att vägra inställelse i Sverige?

Enligt JA ska också hans vistelse på Ecuadors ambassad anses som ett frihetsberövande till följd av häktningsbeslutet eller i vart fall som en beaktansvärd följd av häktningsbeslutet, varför den ska beaktas vid proportionalitetsbedömningen. För att kunna ta ställning till denna fråga är det enligt min uppfattning av vikt att slå fast den objektiva styrkan i JAs skäl att vägra inställelse i Sverige. Enligt JA finns en risk för att han, om han inställer sig i Sverige, kommer att utlämnas för lagföring till USA där han riskerar politisk förföljelse, omänsklig och förnedrande behandling, orättvis rättegång eller en uppenbar rättsvägran.

Regler om utlämning för brott från Sverige till en annan stat finns i lagen (1957:668) om utlämning för brott (utlämningslagen). För att en utlämning för brott från Sverige till USA ska aktualiseras erfordras för det första att en skriftlig framställning om utlämning lämnas in till det svenska Justitiedepartementet (14 § utlämningslagen). Någon sådan framställning har enligt uppgift inte inlämnats. Hos Justitiedepartementet görs en preliminär granskning av om hinder mot utlämning föreligger. Är det uppenbart att utlämning inte bör beviljas fattar regeringen omedelbart beslut om avslag. Om detta inte är fallet, överlämnas ärendet till riksåklagaren för yttrande (15 § utlämningslagen). Om den som begärs utlämnad motsätter sig utlämning lämnas ärendet till Högsta domstolen för prövning om det finns något hinder enligt 1-10 §§ utlämningslagen mot utlämning (15 och 18 §§ utlämningslagen). Hinder mot utlämning kan föreligga exempelvis om gärningen inte utgör brott enligt svensk lag, om det är fråga om politiska brott eller om personen i fråga riskerar att utsättas för förföljelse i den främmande staten (4 och 6-7 §§ utlämningslagen). Om en person har beviljats asyl i förhållande till det land som begär utlämning är det en indikation på att hinder för utlämning föreligger. De skäl som kan ligga till grund för ett beslut om asyl prövas inom ramen för utlämningsärendet, dels i ljuset av befintliga avslagsgrunder i utlämningslagen, dels i ljuset av Sveriges internationella åtaganden. Det är regeringen som fattar beslut om utlämning till USA ska ske. Om Högsta domstolen konstaterat att det föreligger hinder mot utlämning får regeringen inte besluta att utlämning ska ske (20 § utlämningslagen). Den svenska lagstiftningen om utlämning förutsätter inte några möjligheter att på förhand ge besked om utlämning ska ske eller inte.

Om Storbritannien verkställer Supreme Court's beslut att överlämna JA till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder är Sverige bundet av den så kallade specialitetsprincipen. Den innebär bl.a. att Sverige inte får utlämna JA till ett tredje land, t.ex. USA, utan tillstånd från Storbritannien (se art. 28 i rambeslutet om en europeisk arresteringsorder). Eftersom utlämning till USA således förutsätter samtycke från Storbritannien löper JA inte större risk att utlämnas från Sverige än från Storbritannien.

Ett utlämningsförfarande till USA föregås alltså av en solid och rättssäker granskning av bl.a. Högsta domstolen. Med hänsyn härtill och då det i nuläget inte föreligger någon skriftlig begäran om utlämning av JA till USA från Sverige anser jag att JAs skäl att vägra inställelse i Sverige rent objektivt inte är av sådan styrka att de kan tillmätas relevans vid bedömningen av om hans vistelse på ambassaden ska räknas som ett frihetsberövande eller som ett men i övrigt till följd av häktningsbeslutet. Jag delar således hovrättens bedömning att JAs vistelse på ambassaden inte är att jämföras med ett frihetsberövande samt kan vistelsen inte heller betraktas som en beaktansvärd följd av häktningsbeslutet, varför den inte heller bör vägas in vid proportionalitetsbedömningen.

Ska JAs egen uppfattning för sin vägran till inställelse i Sverige beaktas?

JAs vistelse på Ecuadors ambassad har medfört att verkställigheten av häktningsbeslutet och arresteringsordern och därmed också förundersökningen har dragit ut på tiden. Oavsett vilka objektiva skäl som JA har haft för sin vägran att inställa sig i Sverige har hans åtgärd att söka skydd på Ecuadors ambassad drabbat honom personligen. Således har han, under hittills drygt två och ett halvt års tid, levt under förhållanden som säkerligen inneburit en stor påfrestning för honom. Därmed har han försatt sig i en situation som, åtminstone sedd i ett tidsperspektiv, är sämre än om han redan från början hade inställt sig här för förhör och eventuell lagföring. Utifrån en uppskattning av de åtalade gärningarnas straffvärde kan nämligen slutsatsen dras att han i så fall sedan länge kunnat lämna Sverige efter avslutade utredningsåtgärder och avtjänande av ett eventuellt straff.

Frågan blir då om JAs subjektiva uppfattning om nödvändigheten av att hålla sig undan verkställighet av beslutet om överlämnade till Sverige ska tillmätas någon betydelse. Det skulle kunna hävdas att de påfrestningar som hans ställningstagande i förlängningen har medfört är sådana att de ska betraktas som men inom ramen för en proportionalitetsbedömning. Omständigheter av detta slag skulle möjligen också kunna anses utgöra sådana s.k. billighetsskäl som kan beaktas i mildrande riktning vid straffmätning och påföljdsbestämning enligt 29 kap. 5 § brottsbalken respektive 30 kap. 4 § brottsbalken. Enligt min uppfattning finns det emellertid knappast något stöd i gällande rätt för att vid proportionalitetsbedömningen väga in sådana konsekvenser av häktningen som är en följd av den häktades egna åtgärder.

Finns det legala verkställighetshinder som innebär att häktningsbeslutet bör hävas?

Jag delar hovrättens bedömning att JAs vistelse på ambassaden inte innebär att det finns ett legalt verkställighetshinder som innebär att häktningsbeslutet bör hävas.

Bör kostnaden för bevakningen av JA tillmätas betydelse?

Som en följd av att JA har tagit sin tillflykt till Ecuadors ambassad i London bevakar brittisk polis ambassadens utgångar dygnet runt. Kostnaderna för denna bevakning kan sammantaget antas vara betydande. Beslutet att bevaka ambassaden har emellertid fattats självständigt av berörda myndigheter i Storbritannien, utan någon medverkan från Sverige. Det får förutsättas att brittiska myndigheter fortlöpande överväger vilka åtgärder de anser vara motiverade för att kunna verkställa Supreme Court's beslut om överlämnade. Detta är inte en fråga för det svenska rättsväsendet. Något önskemål om att Sverige ska ompröva sin begäran om överlämnande på grund av kostnaderna för bevakningen har heller inte framställts inom ramen för de kontakter som har förekommit mellan Sverige och Storbritannien i ärendet. Av dessa skäl bör enligt min uppfattning kostnaden för polisbevakningen inte beaktas vid proportionalitetsbedömningen och därmed inte tillmätas betydelse vid prövningen av om häktningsbeslutet ska bestå.

Bedrivs utredningen med den skyndsamhet som är nödvändig?

En häktning får aldrig pågå längre än vad som är nödvändigt med hänsyn till syftet. I detta ligger att berörda myndigheter med rimlig effektivitet ska verka för att häktningstiden blir så kort som möjligt. Ineffektivitet och resursbrist från myndigheternas sida bör aldrig få gå ut över den misstänkte. Det är alltså av betydelse hur det förfarande som den fortsatta häktningen är beroende av har fortskridit och kan förväntas fortlöpa. En åklagares underlåtenhet att på visst sätt föra förundersökningen framåt kan under vissa förhållanden leda till att ett häktningsbeslut anses oproportionerligt och därför bör hävas. (Se rättsfallen NJA 2007 s. 337 och NJA 2011 s. 518).

Ett brott som har begåtts i Sverige ska som huvudregel utredas och lagföras här. Intresset av att beivra brottet minskar inte för att den misstänkte har lämnat Sverige. I detta fall finns de bägge målsägandena samt alla vittnen liksom beslagtagna föremål i Sverige. I Sverige finns också polisens utredare samt övriga utredningsresurser. Det är bl.a. för att en brottsutredning ska kunna bedrivas på ett så effektivt och rättssäkert sätt som möjligt som det finns lagliga förutsättningar att begära en i Sverige brottsmisstänkt person utlämnad till Sverige enligt exempelvis regleringen om en europeisk arresteringsorder.

JA har förhörts i Sverige beträffande en av de fyra brottsmisstänkarna som ligger till grund för häktningsbeslutet. Förhöret ägde rum den 30 augusti 2010.

Trots upprepade försök att nå JA via hans försvarare kom något ytterligare förhör inte till stånd i Sverige. Den 27 september 2010 lämnade JA Sverige.

Utredningsåtgärder har vidtagits i Sverige bl.a. i form av ett flertal förhör med målsägandena och förhör med ett antal andra personer. Föremål har tagits i beslag och analyserats av Statens Kriminaltekniska Laboratorium. Vidare har IT-forensiska utredningsåtgärder vidtagits.

Förundersökningsledaren har gjort bedömningen att det är av vikt att förhören med JA med hänsyn till brottens och utredningens karaktär äger rum i Sverige. Eftersom det är fråga om i vart fall ett relativt allvarligt sexualbrott som JA inte tidigare har hörts om är det inte lämpligt med förhör per telefon eller via videolänk. Ett förhör på begäran av Sverige med en person som befinner sig i Storbritannien skulle normalt genomföras av engelsk polis som i förväg har fått besked om vilka frågor som ska ställas. Oavsett hur och på vilken plats ett förhör med JA i London skulle kunna komma att genomföras leder ett förhör med en misstänkt i ärenden av den här typen vanligtvis till att ytterligare utredningsåtgärder behöver vidtas, till exempel förhör med andra inblandade. Dessa nya utredningsåtgärder måste sedan jämföras med uppgifterna i förhöret med den misstänkte, dvs. i praktiken nya förhör med JA och eventuellt ytterligare personer. Enligt förundersökningsledaren skulle ett förhör med JA i Storbritannien inte på ett effektivt sätt leda förundersökningen framåt. Vidare bygger ett förhör i Storbritannien på den misstänktes samtycke och medverkan till de åtgärder som vidtas. Ett sådant samtycke kan också närsomhelst återkallas. Det är alltså inte möjligt att med tvångsmedel verkställa ett beslut att genomföra ett förhör eller ett beslut om kroppsbesiktning (s.k. topsning) i syfte att göra en DNA-analys för jämförelse av spår som hittats på en brottsplats.

Om JA skulle förhöras i London och utredningen därigenom skulle leda till åtal mot honom krävs vidare att han kommer till Sverige för att en rättegång ska kunna genomföras och ett eventuellt straff kunna verkställas. Enligt svensk lag krävs att den åtalade är personligen närvarande vid rättegången vid den här typen av brott. JA har själv uppgett att han inte har för avsikt att inställa sig till en eventuell rättegång i Sverige.

Enligt min mening har förundersökningsledaren haft fog för sitt ställningstagande att avvakta med att tillmötesgå JAs begäran att hålla förhör på Ecuadors ambassad i London. Systemet med en europeisk arresteringsorder innehåller inga villkor om att åklagaren ska vidta utredningsåtgärder i den verkställande staten. Tvärtom är avsikten att ett överlämnande ska ske snabbt och enkelt, så att fortsatta åtgärder för lagföring kan ske i den utfärdande staten utan onödig tidsutdräkt. Detta ligger i både den utfärdande statens och den misstänktes intresse. Att så inte har skett i detta fall är inte något som kan tillskrivas åklagarens agerande. Utifrån bedömningen att förundersökningens

kvalitet ökar om förhöret hålls i Sverige har åklagaren därför haft grund för att invänta att beslutet om överlämnande verkställs.

Svea hovrätt konstaterade emellertid i det överklagade beslutet att utredningen om brottsmisstankarna har stannat upp och fann att åklagarnas underlåtenhet att pröva alternativa vägar inte stämmer överens med deras skyldighet att – i alla berörda intresse – driva förundersökningen framåt.

Efter att noga ha övervägt hovrättens synpunkter och efter nya överväganden om hur förundersökningen bäst bör bedrivas samt då flera av de brott JA misstänks för kan komma att preskriberas i augusti 2015 har förundersökningsledaren beslutat att försöka få till stånd ett förhör med JA i London. Engelsk lag kräver att den som ska förhöras inom ramen för regelverket om internationell rättslig hjälp också samtycker. Förundersökningsledaren har därför ställt en begäran till JAs advokater om JA samtycker till att förhöra honom i London och till att genomföra en kroppsbesiktning i syfte att göra en DNA-analys. Om JA ger sitt samtycke till de vidare utredningsåtgärderna kommer förundersökningsledaren att sända en begäran om rättslig hjälp från Storbritannien för att inhämta samtycke från Storbritannien för att få genomföra utredningsåtgärderna. En framställan om rättslig hjälp kommer att skickas till Ecuador om tillstånd att genomföra åtgärderna på Ecuadors ambassad i London. Om JA ger tillstånd till fortsatta utredningsåtgärder i London kommer dessa att genomföras av den biträdande förundersökningsledaren i ärendet samt en utredare från polisen. Därefter kommer förundersökningsledaren att ta ställning till vilka ytterligare utredningsåtgärder som behöver vidtas. Frågan om häktning av JA kommer då givetvis också att på nytt övervägas.

Mot denna bakgrund kan jag inte komma till någon annan slutsats än att utredningen bedrivits framåt med den skyndsamhet och effektivitet som omständigheterna i ärendet medger samt att utredningen framdeles kan förväntas bedrivas framåt med nödvändig skyndsamhet.

Sammanfattande bedömning

Sammanfattningsvis är det min uppfattning att det inte finns någon enskild omständighet som vid prövningen av häktningsfrågan bör föranleda att proportionalitetsbedömningen utfaller på annat sätt än vid det ursprungliga beslutet om häktning 2010. Således är JA fortfarande på sannolika skäl misstänkt för de brott som omfattas av häktningsbeslutet. Skälen för häktning uppväger de men och intrång som han har underkastats i form av inlåsning i häkte, anmälningsskyldighet och reseförbud. Vistelsen på ambassaden kan inte likställas med ett frihetsberövande. Inte heller bör den påfrestning som den frivilliga tillflykten till ambassaden innebär vägas in vid proportionalitetsbedömningen. Kostnaden för bevakningen i Storbritannien är en fråga för de brittiska myndigheterna inom ramen för överlämnandeärendet

och är därför inte relevant vid prövningen av häktningsfrågan i Sverige. Utredningen har bedrivits med den skyndsamhet och effektivitet som omständigheterna har medgett.

Fråga är emellertid om en samlad bedömning av omständigheterna i ärendet kan leda till en annan utgång vid prövningen av häktningsfrågan. Mer än fyra år har nu förflutit sedan häktning beslutades utan att beslutet har kunnat verkställas. Preskription av vissa av de misstänkta brotten kan inträda inom en relativt snar framtid. Det framstår alltså som oklart om och i så fall när ett överlämnade till Sverige kan komma till stånd.

Vid en sådan samlad bedömning ställs målsägandenas intresse av att få sina anmälningar utredda och prövade liksom principen om absolut åtalsplikt mot intresset av att ärendet kan avslutas inom rimlig tid samt det intrång och men som häktningsbeslutet kan anses innebära.

Jag kan inte se annat än att tingsrätten och hovrätten därvid har gjort en riktig avvägning med utgångspunkt från gällande rätt. Häktningsbeslutet bör därför kvarstå. Dock ska häktningsfrågan fortlöpande omprövas utifrån hur ärendet utvecklas.

Prövningstillstånd

Prejudikatdispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitzger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Som framgår ovan har Högsta domstolen i NJA 2007 s. 337 och NJA 2011 s. 518, gett vissa allmänna riktlinjer för bedömningen av proportionalitetsprincipens tillämpning vid häktning som pågått under en mycket lång tid respektive vid beslut om häktning i den misstänktes utevaro.

Det vore enligt min uppfattning av värde för rättstillämpningen att Högsta domstolen ytterligare utvecklar vilka hänsyn som bör tas vid den proportionalitetsbedömning som alltid ska göras vid beslut om häktning. Högsta domstolen har inte tidigare prövat proportionalitetsprincipens tillämpning vid utevarohäktning som pågått under mycket lång tid. I detta mål vore av vikt att få prövat om och i så fall i vilken utsträckning JAs långa och säkerligen påfrestande vistelse på ambassaden bör beaktas vid

proportionalitetsbedömningen. Det vore även av värde att få belyst i vilken utsträckning de frihetsinskränkande åtgärder JA varit underkastad i Storbritannien i form av anmälningsskyldighet och utgångsförbud m.m. ska beaktas vid proportionalitetsbedömningen. Slutligen kan frågan om huruvida åklagarna har drivit förundersökningen framåt i erforderlig utsträckning få generell betydelse för framtida frågor om häktning i någons utvärdering. När det gäller denna fråga synes tingsrätten och hovrätten, på samma underlag, ha gjort olika bedömningar.

Mot denna bakgrund anser jag att det vore av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar frågan om häktning. Jag tillstyrker därför att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i frågan om häktning.

Några andra frågor av prejudikatintresse kan jag inte finna i målet.

Extraordinär dispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 2 rättegångsbalken får prövningstillstånd också meddelas om det finns synnerliga skäl för en sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (s.k. extraordinär dispens).

Vid en genomgång av materialet i detta mål kan jag inte finna att det föreligger något skäl för Högsta domstolen att meddela extraordinär dispens.

Anders Perklev

Hedvig Trost

Kopia till:

Överåklagaren Marianne Ny, Utvecklingscentrum Göteborg (AM-131226-10)
Chefsåklagaren Ingrid Isgren, Västerås åklagarkammare
Utvecklingscentrum Malmö